

УДК 339.5(477)

**ДЕРЖАВНА БЕЗСУБ'ЄКТНІСТЬ ЯК ЧИННИК
ГАЛЬМУВАННЯ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ У СВІТОВИЙ ТОВАРНИЙ
РИНОК: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ**

Боднарчук Т.Л.

к.е.н., науковий співробітник

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

Дано оцінку ступеня реалізації зовнішньоторговельних можливостей України за умов відсутності власної державності на етапі ринково-індустріальних перетворень.

У ХІХ – на початку ХХ ст. посилюється роль українських територій, які входили до складу Російської та Австрійської імперій, на міжнародних товарних ринках. Відмітним стає нарощування обсягів зовнішньої торгівлі; у структурі вітчизняного експорту з'являється продукція промислового виробництва; змінюються географічні потоки у напрямі розширення торговельних зв'язків з США, Канадою, країнами Близького й Далекого Сходу; підвищується значимість українського регіону як транзитного центру. Проте, якщо взяти до уваги обсяги внутрішнього виробництва, то кількісні показники позитивної динаміки вітчизняної зовнішньої торгівлі є досить незначними.

Реалізація значного зовнішньоторговельного потенціалу України була ускладнена відсутністю власної державності та, виходячи з цього, необхідністю постачання продовольства, сировини й промислової продукції у значних обсягах до російського та австрійського центрів. Зокрема, І. Бліох вказує на те, що майже неперервні зовнішні війни Росії, утримання величезної армії, державна казна, примноження членів державного апарату, численний штат всякого роду фаворитів вимагали не лише значних фінансових, але й матеріальних затрат [1, с. 49]. Означена думка підтверджується відповідними статистичними даними. На початку

XIX на зовнішні ринки вивозилося 35,5% зібраного в українських губерніях хліба [2, с. 54]. У 40–50-х рр. на південному сході України щороку збирали 13900 тис. чв. олійних і зернових культур, з яких лише 10,8% вивозилося за кордон, значна частка йшла на утримання війська і царської армії [3, с. 56]. У 1864–1866 рр. в підросійській Україні було зібрано 397,9 млн. пуд. хліба, а вивезено за кордон з цього обсягу лише 19%. Попри значні урожаї та відносно низький обсяг експорту внутрішні потреби українського населення були незадоволені. Наприклад, до середини XIX ст. у містах півдня України споживалося близько 1 млн. чв. хліба [3, с. 24]. З огляду на це, припускаємо, що значна частка врожаю масово вивозилася до центральних та віддалених територій Російської імперії.

Україна мала значний потенціал й щодо посилення своєї ролі на міжнародному ринку цукру, проте експорт його був незначним. У той же час, українські губернії були фактично єдиним постачальником цукру до російської метрополії, Сибіру та Кавказу. Зокрема, тут у 1860–1861 рр. заводи виробляли 3 млн. пуд. цукру-піску, з якого лише 2,5% йшло на експорт [4, с. 36]. У 1861–1865 рр. з чорноморських і азовських портів було вивезено 74 тис. пуд. цукру, проте у кінці 50-х рр. лише на основних українських ярмарках було продано 267 тис. пуд. цукру, який вивозився до Москви, Петербурга, Курська, у Орловську, Калузьку, Тульську губернії, на Кавказ тощо [2, с. 96–97]. У кінці XIX ст. за кордон було експортовано 42–48% олії, виробленої в українських губерніях. Серед інших вітчизняних товарів важливо вказати тютюн та сіль, які у значних обсягах спрямовувалися не на міжнародні ринки, а до центральних губерній Росії, Білорусі, Прибалтики.

З українських губерній на великоросійські фабрично-заводські підприємства постачалися значні обсяги промислової сировини. Зокрема, у 50-х рр. XIX ст. на головних українських ярмарках продавалося 400–500 тис. пуд. вовни, основна частка якої йшла на суконні підприємства

центральної Росії [2, с. 96]. У ці ж роки, наприклад, з Одеси вивозилося лише 200 тис. пуд. вовни. Більше того, майже 50% всього видобутого кам'яного вугілля, 95% залізної руди, 100% виробленої в Україні селітри йшло на задоволення потреб російської промисловості. У вітчизняному експорті ці товари склали зовсім незначну частку, проте, навпаки, домінували у структурі імпорту.

Західноукраїнські землі у зовнішній торгівлі посідали лідируючі позиції щодо експорту худоби, солі, лісоматеріалів, збут яких носив одновекторний характер. Зокрема, звідси здебільшого до інших провінцій Австрії та Росії вивозилося до 90% вироблених пиломатеріалів, практично весь обсяг видобутої солі та вирощеної у місцевих домашніх господарствах великої рогатої худоби. Західний регіон мав значний потенціал щодо посилення своєї ролі як постачальника на зовнішні ринки якісного хмелю та тютюну, проте 70% та 100% їхнього виробітку відповідно спрямовувалося до австрійського центру.

Таким чином, у XIX – на початку XX ст. можливості України щодо включення у світовий товарний ринок були обмежені її державною безсуб'єктністю. Замість посилення своєї значимості на зовнішніх ринках українське аграрне та промислове виробництво забезпечувало російську й австрійську метрополію.

Список використаних джерел

1. Блиох И.С. Финансы России XIX столетия: История – статистика. – Т.1. – СПб. : Тип. М.М. Стасюлевича, 1882. – 352 с.
2. Гуржій І.О. Розвиток товарного виробництва і торгівлі на Україні (з кінця XVIII ст. до 1861 року) / І.О. Гуржій. – Київ, 1962. – 206 с.
3. Гордуновський О.М. Торгівля в Південній Україні: організація товарообігу та людський потенціал (кінець XVIII – початок XX ст.) / О.М. Гордуновський, О.І. Гуржій, О. П. Реєнт. – К., 2017. – 155 с.
4. Гуржій І.О. Україна в системі всеросійського ринку 60–90-х років XIX ст. / І.О. Гуржій. – Київ, 1968. – 192 с.